

— postavimo — gôro Ljubelj navertali od ene strani na Krajskim, od druge na Koroškim, bi se delavci pod zemljó gotovo srečali. Magnetična igla mornarjem, tudi veterinica imenovana, lepo kaže nebesko stran, proti kateri barka vesljá. Kader stran ni mornarju všeč, oberne barko na drugo stran, kakor igla kaže. Popotniki morajo le toliko vediti: proti katerim kraju svetá je tisto mesto, kamor hočejo priti, — magnetična igla jih bo potem zmiraj vižala, kam se imajo obrniti, de poti ne zgrešé.

Kar na magnetični iglici vidiš, de se vedno z enim koncam proti polnoči (to je, proti tistim krajem svetá, ki se polnočni ali severni imenujejo) obrača, z drugim koncam pa proti poldnevju (ali proti tistim krajem svetá, ki se poldnevni ali južni imenujejo), ravno ta prikazik se tudi vidi na magnetični podkvi; tudi tukaj je poldnevna in polnočna pika, kér magnet ne kaže na vsih stranéh enake moči, ampak posebno krog dveh pik, kateri naravoslovci magnetični piki imenujejo. Če pa enimu magnetu približaš družiga, boš nekaj posebniga zagledal: polnočna pika eniga bo bežala od polnočne pike družiga; ravno tako tudi ena poldnevna od druge poldnevne — kér se enaki piki sovražite; — nasproti pa se bo sprijela polnočna pika eniga s poldnevno družiga, kér se inaki (ne enaki) piki ljubíte.

Lejte čudovito lastnost magnetične moči! Vse to se pred našimi očmi godí, brez de bi zamôgli naturo te čudovite moči popolnoma razodeti.

(Dalje sledí.)

V rečéh krajske deželne komisije za oprostenje zemljiš.

Visoko c. kr. ministerstvo notrajnih oprav je v dopisu od 24. januarja t. l. št. 1478 prizadjanje deželne komisije in njenih uradnikov s sledečimi besedami pohvalilo: „Kar ste, blagorodni gospod! v Svojim pregledovavnim poročilu od 15. t. m. št. 119 zastran pridne delavnosti deželne komisije in nje različnih uradnikov do konca léta 1849 razložili, kakor tudi od Vas izvoljene priprave, de se bo časoma napredovanje komisij-skih opravil občeno oznanilo, je ministerstvo z veseljem zvedilo, in pripušeno je Vam, blagorodni gospod! to spoznanje hvale vredniga prizadjanja, katero ministerstvo Vam najpervo s pričijočim skazati priložnost ima, tudi družim udam deželne komisije in nje pripomočljivim uradnikom, kakor se Vam bo primerno zdelo, na znanje dati.“

Predsedništvo se torej za pooblasteno spozna, to častljivo pohvaljenje visociga ministerstva, katero so vsi udje kakor tudi nje uradniki si pridobili, s pričijočim razglasam sploh na znanje dati.

V Ljubljani 15. febr. 1850. Od predsedništva c. kr. deželne komisije Dr. Ullepitsch.

Od vodnih činžev.

Po ministerskim ukazu od 12. septembra 1849 (§. 5. čerka b) nehajo brez odškodovanja vodni činži in tlaka za ribštvo.

Vodni činži so se odrajtovali v denarjih ali pa v blagu večidel zató, de so grajšine kake jezove ali druge naprave pri vodah narejale in popravljale. Take naredbe in popravljanja bodo prihodnjič ali soseske same ali pa tisti poskerbeli, kateri jih potrebujejo; zató tedej ne bo treba grajšin odškodovati za opravila, za ktére ne bodo nič več skerbeti imele. Ako je do zdaj morebiti kak mlinar grajšini zavoljo tega vsako léto kaj žita, posebno zmes (Mühlgemische) zató odrajtoval, kér mu je morebiti grajšina jez ali kakšno drugo povodno napravo popravljala ali pa saj za take potrebe les dajala, kamnje na svoji zemlji lomiti pripustila i. t. d.,

takó to odrajtvilo neha brez plačila; zraven pa tudi neha dozdajna dolžnost grajšine. Tolikanj več morajo pa jenjati brez odškodovanja take davšine pod iménam vodnih činžev, za ktére grajšine morebiti že več let nobeniga opravka niso spolnovale.

Te davšine imajo v urbarjih različne iména — namreč: vodni činži (Wasserzinse), činž in mostovina (Zins und Brückenrecht), plačilo za kašte (Entschädigung über aufgestellte Wasserkästen), brodovina (Ueberfuhrsgebühren) i. t. d. — Na te iména in primke je treba dobro paziti, de se bodo pri distriktnih komisijah, ktére bodo z vsakim kmetam posebno obrajtovanje narejale, takó na znanje dale, kakor so v rektifikatorjih zapisane. Rektifikatorji so bili dokončani okoli léta 1756,* in od tega časa se je morebiti že kaj prekerstilo in po spremenjenju iména svojo izvorno lastnost zgubilo; to pa ni prav, zakaj take pravice se ne smejo samovoljno prenarediti in tedaj tudi ne v druge iména spreobrniti. Zatorej naj se poslužijo vsi kmetovavci dobriga sveta, de naj skerbno poišejo svoje stare bukvice, v ktére so se jim nekđaj plačila za gruntne gospóske zamerkovale; v takih bukvicah so zapisane perve iména.

Med imenovanimi opravili moramo od mostovine in brodovine nekaj posebniga govoriti, de se kaka pomota ne pritakne. Le tiste mostovine bi imele nehati brez odškodovanja, ktére se kakor urbarska davšina od takih mostov dajejo, ktére so soseske in kantonske ali pa cesarske kase narejale in popravljale. To vsaki sam že lahko prevdari, de odškodovanje ne gré za take dolžnosti, katerih grajšine ne opravljajo. V nekterih krajih so rektificirane mostnice, ali plohi, ki so jih podložni grajšinam dajali; to je gotovo za tó, kér so grajšine kake mostove narejale. Ako je pa ta njih dolžnost s časom minula, takó tudi odpade odrajtvilo brez odškodovanja. Drugač je pa pri tistih mostéh, ktére so grajšine iz svojih lastnih denarjev naredile in de so za to od vikših gospósk pravico dobile, mostovino po tarifi pobirati. Take tarife se imajo takó dolgo odrajtovati, dokler veljajo. Če pa ima kdo kakšno posebno spotikovanje polajšanja tarife tirjati, naj se spodobno oglasi pri postavnih gospóskah, in pravica se mu bo storila, če mu gré.

Brodovine so se v tistih krajih odrajtovale, v kterih so se mogli ljudje čez vodo voziti na ladjah ali v čolnih, ktére so grajšine narejale in popravljale. Take brodovine so se večidel na léto s žitam odpravljale, in so tudi v mnogih krajih rektificirane, ako ravno ne izvirajo iz zavéze podložtva, ampak so le plačila za brodnarstvo.

Po novih ustavnih postavah imajo vsi prebivavci deželá enake pravíce; postava ne čísla visokosti stanú in tudi ne imenitnosti človeka, ampak vsaki ima odperto pot, za podeljenje pravíce tega ali uniga rokodelstva prositi, in vse predpravíce (Vorrechte) imajo nehati. Brodnarija je rokodelsko opravilo in zamore tudi drugim ljudem podeljena biti, ki nimajo grajšin. Kér bi se tedej znalo primeriti, de bi ravno v tistim kraju, kjer dandanašnji kaka grajšina brodnarijo opravlja, tudi še kak drug človek od gosposke pravico zadobil, ladjo ali čoln napraviti in takó ljudi za plačilo prepeljavati, takó se že samo razodéva, de take brodovine ne morejo biti prištete tistim urbarskim davšinam, ktére so po pričijočih postavah odpravljene. Tega pa tudi ne moremo terjati, de bi kdo ljudi zastonj prepeljeval; kdor se bo hotel čez vodo voziti, bo plačeval na eno ali drugo vižo. Ambrož.

Podučenje, kako naj se bolniku streže, ki je na vročinski bolezní — legarju — zbolel.

Iz Notrajnskiga smo prejeli tóle prošnjo: „Dajte

kako podučenje zastran légarja v Novíce, kér se ta bolezin tudi po deželi razširja.“

Radi vstrežemo ti prošnji. — Légar (Typhus) je vročinska bolezin, ktera je sedaj skorej po celim našim cesarstvu razširjena, in ktera je nasledek lanjske vojske. Večidel vselej je légar bil in bo nasledba vojskinih težav. Pervi začetek ali vzrok légarja je tedaj v vojski iskati. Začeta bolezin se pa potem tolikanj lože razširja, kér je tudi vremenstvo (Witterungsconstitution) tako, de človek, ki bi drugi čas ne bil na légarju zbolel, zdaj zavolj posebniga vremenstva na légarju obleži.

Légar se večidel iz trojnih vzrokov začne: 1) človek naleze to bolezin od takiga bolnika, 2) ali se iz nezmerne ali scer napčne jedi in pijače začne, ali 3) iz prehlajenja.

De ima légar nekolikšno kužnost v sebi, ne moremo tajiti, kér žalostne skušnje to spričujejo. Vunder hvala Bogú! légar, ki zdej razsaja, ni tiste hude kužne lastnosti, kteriga znamnje je: de se kmalo v začetku po celim životu poseben spušek (Ausschlag) prikaže (thyphus exanthematicus). Sedanji légar večidel le tam in takrat kužen postane, kjer je bolnikov v tesni izbi natlačenih, de se vès zrak (luft) popači. De je to resnično takó, nam kaže skušnja, kér zdravniki, duhovni in strežniki le večidel nalezejo bolezin v bolnišnicah (špitalih), in malokdej pri bolnikih zunej bolnišnic. — Iz samiga tega se že vidi, de perva potreba pri bolnikih na légarju je: prostorna, snažna, čista, ne prevroča izba!

Scer ima sedanji légar tudi to lastnost, de bolezin ni prehuda, in de veči del bolnih se spet ozdravi.

Légar se s temi le poglavitnimi znamnji začne: Človeka mraz strese, po kterim vročina pride; glava ga strašno boli (to je nar poglavitniši znamnje); vsi udje mu berž odpadejo, de je bolnik grozno slab; nobena jed mu ne diši; žeja je večidel velika, život je večidel zapert. — Huda vročina potem bolnika kuha; nekteri bolniki, posebno ki so kervi polni, se kmalo mešati začno; včasih bolnika v nekterih dnéh tudi driska napade; po životu se včasih prósence (Friesel-ausschlag) prikažejo i. t. d.

Čeravno se tudi s zgorej imenovanimi znamnji tudi druge bolezní začno, je vunder légar sedanji čas nar navadniši bolezin. To zamore na tanjko le zdravnik razločiti, po kteriga naj se brez odlašanja pošlje.

Dokler pa zdravnik ne pride, se ima z bolnikam na légarju takole ravnati:

Bolnik naj se berž v postljo vleže; nespametna misel je, če kdo misli, de bo bolezin vžugal, če se ne vleže; — še hujši mu bo potem.

Žganja, vina, kofeta in clo nobene vinske ali scer močne pijače naj se ne dotakne; kdor kaj taciga zdaj pije, pije strup, ki mu možgane popolnoma vname in ga pod zemljo spravi.

Dokler človeka mrazi, naj se dobro odene, pa vunder ne prehudó, — in naj pije gorkiga ajbševiga čaja (Eibischthee) ali ječmenove vode pomalim. Izba naj ne bo mèrzla, pa tudi ne prevroča. Bolnik naj nikdar blizo peči ne bo. Če je le moč, naj on sam v izbi leži, in strežnik pri njem.

Čisti zrak, dobra sapa v izbi je več vredna, kakor vsako drugo zdravilo. Vsaki dan naj se tedaj varno nekoliko čistiga zraka v izbo spusti, in zrak v hiši s čistim ognjem (ne z dimam) brinoviga lesá poboljša.

Če bolnika vročina kuha, naj pije kolikor le hoče, mlačniga ajbševiga čaja, ali, če ima silno

poželjenje po čisti vodi, naj pije tudi vodo, ktera pa ne sme premerzla biti.

Ga glava hudo boli, de clo gledati ne more, ali se bolnik clo meša, naj se mu pokladajo lahke rutice, v mèrzlo vodo ali v snežnico namakvane, na glavo čez čelo.

De se mu huda vročina in kri iz glave spravi, mu je tudi večkrat potreba pijavk na sèncà ali za ušesa postaviti, kar se pa sme le po ukazu zdravnika zgoditi.

De se bolniku vročina iz glave bolj potegne, naj se mu na oboje méci (bodeljne) ribaniga hudiga hréna, ali štupe goršičniga (ženofoviga) sémena, z mlačno vodó nekoliko namočene, perveže in skozi pol ure ležati pusti, de ga prav péče. To se zna vsaki dan ponoviti, dokler vročina v glavi ne jenja.

Jésti naj se bolnik clo nič ne sili; sama čista in ne mastna mesena župa, po malim 2 ali 3 krat na dan, naj bo vès njegov živež, ki je tudi zadostin.

Če bolnika driska prime, naj se skerbí za posebno znažnost. Zoper drisko, ki v sedanjim légarju večidel ni prehuda, je le ajbšev čaj piti in nič drugiga; driska je dostikrat zdravna, in možgane olajša.

V tem, kar smo tukaj povedali, obstojí vse ravnaje, dokler zdravnika ni. Samo tako, pa zvesto ravnaje je že dosti bolnikov zopet na noge spravilo.

Če zdravnik pride, bo ukazal v pripomoč tega še kakšno notranje zdravilo, ktero pa tudi nikdar ne sme take lastnosti biti, de bi vročino delalo (nichts erhitzendes). Ipecacuanha v začetku in pozneje sal amonia cus depuratus ste po mnogih skušnjah nar bolj poterjeni notranji zdravili.

Bolezin terpi 2, 3 ali še več tednov. Nekteri le kake 3—4 dni ležé, za glavo tožijo, in se spet ozdravijo. Po prestani bolezní tare bolnika huda lakota; naj se varje, de le nedolžne reči in le malo na enkrat jé, — če ne, se bolezin poverne in bolnika rada v grob spravi. Po prestani bolezní znajo oslavljeni bolniki vsak dan enmalo vína, na pol z vodó zmešani-ga, piti.

Zdaj še nekaj tistim, ki imajo z bolniki opraviti. Že v 5. listu smo priporočili, kakó bolnike obiskati, — danes še pristavimo: Kdor ima z bolniki opraviti, naj bo vesele in dobre volje; naj terdno zaupa, de bolezní ne bo nalezel, kér je gotovo, de nima vsak človek nagnjenja do nje; naj zmerno živí v vsim; naj si v svoji izbi preveč kuriti ne da; ko od bolnika pride, naj si izmije obraz, usta in roke z vodó, kteri je bila polovica hudiga jesiha primešana; če je moč, naj ukaže, predin v izbo stopi, de se izba enmalo prevetri, pa takó, de bolniku ne škodje; naj se k bolniku nikar takó ne vsede, de bi ta vedno v njega sopel, ali de bi sopar izpod odeje na-nj planil.

Vse to se da lahko storiti, brez de bi nas mogel kdo za to boječnosti dolžiti.

Novo izvoljeni vradniki deržavniga zagovorništva.

Po vstavnim zakonu se bo čez prestopnike postav očitno in ustno sodílo. Ta nova naprava sodništva potrebuje tedaj tudi novih vradnikov, ki se deržavni zagovorniki (Staatsanwälte) imenujejo. Deržavni zagovornik je od vlade postavljeni varh postave, ki ima v kaznovavnih zadevah nad tem čuti, de se postavi na vse strani pravica zgodi; če se tedaj kdo zoper postavo pregreší, ima deržavni zagovornik od ene strani dolžnost, kot tožnik hudodelca ga pred sodbo poklicati; v pravdi zatoženiga ima pa od druge strani tudi nad tem čuti, de se sodništvo prí tem opra-